

Самадзейнасці — добры рэпертуар!

У якім-бы кутку нашай рэспублікі сёння мы ні знайшлі — у паграічным Брэсце ці старажытным Палацку, у вёсках Палесся ці пасёлках нарэчанскіх рыбалоў, — усюды ўбачым, як актыўна рыхтуюцца моладзь да шостага Сусветнага фестывалю. Іна разумеваць новыя песні і танцы, упарадкаваць і ўпрыгожваць населеныя пункты, рыхтуюць сувеніры і вытворчыя падаарні да свайго свята.

Ужо больш чым год ідзе падрыхтоўка да фестывалю. Яна в'ялілася моцным штуршком да далейшага паліпшынення выхавальнай работы сярод моладзі, спрыяла больш шпаркаму росту маладых талентаў, павышэнню палітычнай і працоўнай актыўнасці юнакоў і дзяўчат.

Асабліва шырока размах набыла за час падрыхтоўкі да фестывалю мастацкая самадзейнасць. Па далёка не поўных дзесяціх, у рэспубліцы створана больш двух тысяч новых самадзейных калектываў. На прапярэдствах, у навучальных установах, калгаснах цалкам залічаныя аднаццаць да паловай тысяч калектываў мастацкай самадзейнасці. Армія аматараў самадзейнай сцэны даволі вялікая.

Тая работа, што праводзіцца па падрыхтоўцы да першага Усебеларускага і шостага Сусветнага фестывалю моладзі і студэнтаў, заслужыла сама ўважання вышчунна і шырокага адрастворання праў друк і радыё. Вопыт перадавых калектываў мастацкай самадзейнасці, культурна-асветных устаноў неабходна зрабіць абыткім усёй моладзі, усёй грамадскасці. Накаж, да гэтага часу Дзяржаўнае выдавецтва БССР выпусціла ў свет толькі адну невялікую кніжку, у якой абгульшчана вопыт падрыхтоўкі і правядзення фестывалю моладзі навучальных устаноў працоўных рэзерваў. Гэта кніжка «Свята юнацтва», напісаная старэйшай камітэтай па правядзенню першага рэспубліканскага фестывалю вучняў працоўных рэзерваў Беларусі Н. Анціпенка.

У выніку жывой мовай нарыса (літаратурна апрацоўка В. Матвеева), паказваюцца, як разгортваюцца вучнёўская самадзейнасць. Самым цікавым з'яўляюцца тая і старэй, дзе расказваюцца, як ралася, змястоўна прапойну першы рэспубліканскі фестываль моладзі працоўных рэзерваў.

Некалькі брашур аб рабоце перадавых культурна-асветных устаноў падрыхтоўвалі да друку і выпусцілі ў свет метадычны кабінет Міністэрства культуры БССР. Сярод іх: «У Барысаўскім Доме культуры» М. Маўчанскага і І. Сіндзюка, брашур аб вопыце работы Бабіцкага сельскага клуба Васілевіцкага раёна Гомельскай вобласці, Шчыцкага клуба Касцюка раёна Мінскай вобласці.

Беларускі рэспубліканскі совет — профсазаў выдаў спецыяльны плакат, у ядзім расказваюцца аб тым, як працуюць дом культуры будаўнікоў, Палац культуры гомельскіх чыгуначнікаў іма В. І. Леніна, бібліятэка клуба Мінскага аўтазавода, чырвоная куля Пінскай МТС. Плакат прыцягвае да сабе ўвагу добрым афармленнем. Але ж гэтым і вычарваюцца выданні, у якіх так ці інакш паказваюцца работа культурна-асветных устаноў, калектываў мастацкай самадзейнасці. Калі-ж шчы ўлічыць, што гэтыя выданні выйшлі нязначным тыражом і што найсаны яны ў сваёй большасці на нізкім узроўні, то становіцца зусім ясна, наколькі слаба ў рэспубліцы паліграфічная тая вялікая дзейнасць, што разгортваецца паўсюды ў сувязі з падрыхтоўкай да шостага Сусветнага фестывалю моладзі і студэнтаў і да 40-годдзя Валікага Кастрычніка.

Трэба выдаваць зборнікі, добрыя брашурны, плакаты, з якіх культурна-асветныя работнікі, удзельнікі мастацкай самадзейнасці маглі-б вазьмацьчыцца для сабе многа новага, цікавага.

Разам з тым Дзяржаўнаму выдавецтву БССР, нашым літаратурным часопісам варты адважыць больш увагі такой называючай важнай справе, як выданне рэпертуарных матэрыялаў для мастацкай самадзейнасці. Непачаты край рэпертуару і для беларускіх пісьменнікаў. Небылачы на сваім маштабе размах самадзейнасці настолькі патрабуе, каб у самы бліжэйшы час выйшла ў свет як мага больш аднаактовых і многаактовых п'ес, скетчаў, фельетонаў, сатырычных кумедзяў, баск, зборнікаў урыўкаў мастацкіх твораў на беларускай мове, зборнікаў запісаў беларускіх народных танцаў, песняў.

Работнікі культурна-асветных устаноў, удзельнікі мастацкай самадзейнасці справядліва скардзіцца на тое, што ў магазінах Белгінгагандаю цяжка набыць рэпертуарную літаратуру. Асабліва мала яе выдаецца на беларускай мове. Плянам Дзяржаўнага выдавецтва БССР прадувадзяцца сёлета выпусціць у свет толькі адзін зборнік для мастацкага чытання, разлічаны на самадзейныя калектывы, і некалькі аднаактовых п'ес беларускіх аўтараў. Але і гэтыя выданні чамусьці аднесены на самае апошняе месца — яны павінны выйсці толькі ў канцы года.

Дзяржаўнае выдавецтва БССР абмяжуваецца толькі выкананнем заказаў рэспубліканскага Дома народнай творчасці, які час-ад-часу падрыхтоўвае асобныя рэпертуарныя матэрыялы. Так, былі выдадзены асобнымі брашурамі беларускія народныя песні ў апрацоўцы кампазітараў, невялікі зборнік «Мастацкае слова», які складзены ў асноўным з вершаў беларускіх паэтаў. У доволі вялікай кнізе запісана шэсць беларускіх народных танцаў. Гэта ўсё, што выйшла ў Мінску з рэпертуарнай літаратуры да фестывалю моладзі. Дарчы, тыраж гэтых выданняў вельмі нязначны.

Імкнучыся як-небудзь ліквідаваць недахоп рэпертуарнай літаратуры, абласныя дамы народнай творчасці прабуюць уласнымі сіламі выдаваць зборнікі, хоць яны гэтага яны маюць вельмі абмежаваныя магчымасці. Не маючы на месцы неабходнай паліграфічнай базы, Магілёўскія абласны Дом народнай творчасці выдаў у мінулым годзе зборнік песняў з нотамі — «Удзельнікі фестывалю моладзі» — у Гродзенскай друкарні. Гэта дорага каштавала, да таго-ж зборнік атрымаўся няважны, у ім шмат недахопаў.

Нельга лічыць нармальным і тое, што большасць рэпертуарных матэрыялаў, што выйшлі ў Мінску і абласцях рэспублікі насустрач шостаму Сусветнаму фестывалю моладзі і студэнтаў, выпускаюцца ў асноўным толькі на рускай мове. Было-б, вядома, дрэнна, калі-б у рэпертуары самадзейных гурткоў і калектываў Беларускай адсутнічалі творы рускіх пісьменнікаў, кампазітараў, а таксама творчасць іншых народаў ССРС і краін народнай дэмакратыі. Але-ж рускія творы не так ужо цяжка знайсці ўдзельнікам мастацкай самадзейнасці. Шмат рэпертуарных матэрыялаў друкуецца ў цэнтральных і абласных выдавецтвах РСФСР, у спецыяльным перыядычным зборніку «Молодёжная астрада», у часопісах «Культурно-просветительная работа», «Клуб» і г. д.

Беларускіх-жа рэпертуарных матэрыялаў выдаецца пакуль што вельмі мала. А на фестывалі — сяце маладога пакалення розных краін і народаў — беларуская моладзь хоча паказаць як мага больш свайго нацыянальнага рэпертуару. Натуральна, што з гэтым нельга не лічыцца дамам народнай творчасці і Дзяржаўнаму выдавецтву Беларускай ССР. Але-ж яны выдаюць зборнікі, як правіла, толькі на рускай мове.

У зборніку «Шэсць беларускіх народных танцаў», выдадзеным летась рэспубліканскім Домам народнай творчасці, падрабязна запісаны такія шырока вядомыя ў нашай рэспубліцы народныя танцы, як «Чарот», «Лявоніха», «Полька», «Сцягронская кадрыль», «Вяночкі» і «Малашчэцкая». Кніжка выйшла тыражом усяго 2.500 экзэмпляраў. Зразумела, што яна не разлічана на продаж у іншых саюзных рэспубліках. Тым не менш яе чамусьці надрукавалі на рускай мове.

Ідучы насустрач патрабаванням культурна-асветных і ўдзельнікаў гурткоў мастацкай самадзейнасці, рэспубліканскі Дом народнай творчасці выдаў «Рэкамендацыйны спіс рэпертуарных матэрыялаў». Але і тут складальнікі спісу не зусім сур'ёзна падшлі да справы. Яны не паказаліліся старанна адбраць творы, якія найбольш падыходзяць для беларускай самадзейнай сцэны, а пайшлі на больш лёгкаму шляху — проста перадрукавалі беларускія і рускія аўтары, аўтараў брацкіх народаў Саюза ССРС і краін народнай дэмакратыі.

Што-ж датычыцца беларускіх літаратурных твораў, беларускіх народных песняў і танцаў, то ім адведзена зусім нязначнае месца ў самым канцы гэтага незначнага дагата спісу. Бяда пералічэннічым без абсалюта адрбу паасобным твораў найбольш вядомых беларускіх пісьменнікаў і адчуваючы, што гэта не можа задаволіць чытачоў, аўтары спісу рашылі прыбегчы да яна бюракратычнай адіскі. «Акрамя ўказаных у гэтым спісе твораў, — пішучы яны, — рэкамендуем чытаць інакш уключаць у свой рэпертуар урыўкі з п'ес Я. Купалы і Я. Коласа, а таксама урыўкі з буйных празаічных і паэтычных твораў Я. Коласа, К. Чорнага, З. Януаі, М. Лынькова, П. Пестрака, М. Танка, П. Панчанкі і іншых беларускіх аўтараў». Удзельнікі-ж самадзейнасці хацелі-б атрымаць дакладны адказ на хвалючыя іх пытанні: якія іменна урыўкі і з якіх празаічных і паэтычных твораў лепш выкарыстаць для мастацкага чытання, дзе, на якіх старонках і ў якіх выданнях іх можна знайсці? На гэта не дае адказу рэкамендацыйны спіс.

Гэта-ж паважліва складзены і астатнія раздзелы спісу беларускіх літаратурных і музычных твораў. Пералічаны, напрыклад, некалькі аднаактовых п'ес, аўтары яго нічога не казалі пра тое, дзе і калі гэтыя п'есы былі надрукаваны.

У беларускай народнай хараграфіі вядома больш чым 50 назваў народных танцаў. А ў спісе названа толькі восем танцаў, ім і то такіх запісы якіх, як паведаміліць яго аўтары, ёсць толькі ў бібліятэцы рэспубліканскага Дома народнай творчасці.

Культурна-асветныя установы гарадоў і сёл, калектывы мастацкай самадзейнасці рэспублікі да гэтага часу не маюць нават добрага рэкамендацыйнага спісу рэпертуарных матэрыялаў.

Інтэрэс далейшага разгортвання мастацкай самадзейнасці настолькі патрабуюць карэным чынам паліпшыць справу падрыхтоўкі рэпертуарных матэрыялаў. Справа гонару нашых пісьменнікаў і кампазітараў — прыняць больш актыўны ўдзел у напісанні добрых твораў для самадзейнай народнай сцэны. Выданне гэтай важнай літаратуры варты скаантэраваць у Дзяржаўным выдавецтве БССР.

Выпуск рэпертуарных матэрыялаў, а таксама літаратуры на абгульшчэнню перадавога вопыту мастацкай самадзейнасці дазволіць узброіць вялікую армію аматараў народнай сцэны добрай ідэяй зброй, будзе спрыяць далейшаму разгортванню народнай творчасці, далейшаму развіццю беларускай культуры, нацыянальнай па форме і сацыялістычнай па зместу.

Яніна (штысоці шукае в паперях на стала Зноў бярэ тыя лісты, што і раней).
Вось паслухайце. Яніна выйшла тут на вядомае каля стала, дзе Лёся — часам працуе інымі начамі, калі Сяргей спіць у сваім кватэ. Вось, Мабыць, гэта ё я новая п'эма, якую яна — узяўце! — піша тут, калі ложка паміраюцца, дарогата яе сэрцу чалавека.
Стэфанія. Ой, цікава які Толькі не як надобра без давоуны.
Яніна (чытае з рыпакісц):
Я знаю се, я проклята навіка, бо я люблю не вмію ворагі.
В моіх очах я чую зоркі поліск, в моіх речах я чую зоркі брызкі, так я узброена в свою ненависть...

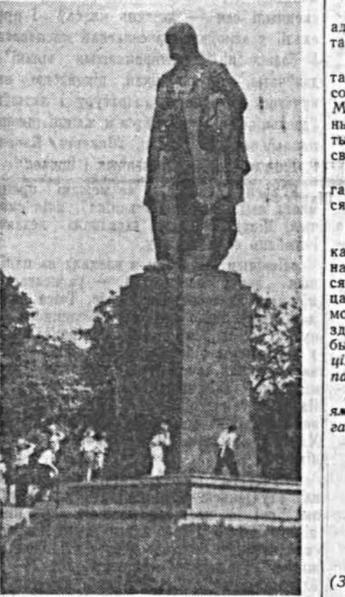
Сустрэча ў Мінску

Гэта піша жанчына! Колява, хворая... Вар'яці! Да гэтага страна дракуншча... (Кладзе лісты на месца).
Стэфанія. Чакайце... Штысоці пабачна я чула ў трынаці Сяргея, Канстанцінавіча, калі яго перамагаў неспаконны сон.
Чувашь прыглушаны званок.
Яніна. Гэта яна... (Паспешна наводзіць парадка на стала).
Стэфанія. О, як ужо позна! Мне час на дзяжурства ў шпіталь.
Яніна. Так хутка поўная. Мы ўсе вам удзячны і абавязаны, любяць Стэфанія. Вы не шкадуеце свайго зладароў для Сяргея.
Стэфанія. І ніколі не пашкадую для сямі маіх сяброў.
Зноў званок. Абедзве выходзяць. Праз хвіліну уваходзяць Лёся і Яніна.
Яніна. Я думала, вы ўжо не прыйдзеце. Так позна.
Лёся (кладзе на стол газеті і пісьмы). Я какала на вакзале начога поезда, каб забраць кіеўскую пошту. Сяргей заўсёды пытае пра пісьмы.
Яніна. І не боіцца ў чужым горлазе халіць ноцку?
Лёся. Са свайм пачуццём страху я ўжо даўно выжыла. Як ён? Спа?
Яніна. Ізноў ішла кроў. Лёся спынілі. Стэфанія проста знябылася каля яго. Вы застаетесь ў нас?
Лёся. Вядома. Стэфанія ж пайшла.
Яніна. Есць пісьмы?
Лёся. Сяргей Канстанцінавічу адно (дастае з сумкі).
Яніна. О, гэта з Кіева.
Лёся. Значна.
Яніна. Сяргей увесь час пытае пра пісьмы з Кіева.
Лёся. Я знаю. Я знарок чакала поезда, бо спадзявалася, што змагу прынесці яму гэты ліст.
Яніна. Ну, што-ж... Я мабыць, пайду. Мне рана ісці на службу.

Украінскі драматург Леанід Смілянскі напісаў п'есу «Чырвоная рука» (на сцені «Дніпро», 1955 г. № 1). У п'есе паказана жыццё і творчая праца Лёсі Украінкі. Дзеянне ў дрэйм асцяг астаў п'есы адбываецца ў Мінску зноў 1901 года, калі пісьменніца прыхіла адведчы свайго блізкага сябра, рэвалюцыянера Сяргея Мержынскага.
Ніжэй друкуем урывак з п'есы «Чырвоная рука».

Лёся. Што... ты хацеш сказаць? Сяргей меўся-б!
Сяргей. Даруй мне, Лёся... Бываюць хвіліны — сум перамагае. Ужо прайшло, прайшло. Адна ты грамашч мне. Я зноў адчуваю, кабе думкі, момант. У душы некай ўздых. Калі я ўспомню свай юнацтва, усе радзісці і хвалення, яніна я адчуваю тую гадзі, мне быццам робіцца лягчэй. Успаміны ўзімаюць мяне.
Лёся (штысоці ўспоміла, падбегла да стала, скапіла пісьмо, кісе).
Сяргей. Я. Словы песні Франка разварушылі ўспаміны... Што гэта за пісьмо?
Лёся. З Кіева. Ты даўно чакаў яго.
Сяргей (на творы яго заважылася радзісці). Чытай, чытай. Або не, лепш я сам, дай я сам прычытаю.
Лёся. Толькі не хвалюіся, табе шкодзіць.
Сяргей (чытае штысат ліст, вочы яго блішчэць). Які радзісці для мяне ліст. Я баяўся, што сябры забудуць мяне. Я такі непрыкметны сярод іх, бо вельмі мала зрабіў для нашай справы. Многа марыў пра рэвалюцыю, а так мала зрабіў для яе. Ты шчаслівейшая за мяне, Лёся, ты можа, пачынаш чырвоны сцяг на барыкадах і аячеш талы вялікую рускую рэвалюцыю — не мару, а спрадуадзяць. А я... (Паўза).
Лёся. Сувакоўска, дарогі мой. Не можна на табе хвалюіцца. Прашу пабе... Мы абое шчы бабачым тую спрадуадзяць — і я, і ты. Прагледзіся: множацца сілы працаўнікоў Расіі, расце сіла іх адіскі. Ужо не свайтаныя агні гарыць у цэпры, а пажары, пажары...
Сяргей. Якія цудоўныя ў п'эме думкі. Калі ты гаворыш, мне становіцца лягчэй, і ў сэрцы пачынае тлеч іскра навікі. Ты не пакінеш мяне сёння? (Пасла паўмы). Ты не пакінеш мяне. Не магу я без цябе прывер. Ну, скажы, што ты будзеш тут, калі мяне, усю нощ.
Лёся. Вядома.
Сяргей. Ты будзеш працаваць? Так? (Лёся ківае ў знак сцягворжэння). Што піша ты цяпер?
Лёся. «Апантаную». Так называюцца мая новая п'эма, якую я пішу тут, каля цябе, мой мілы.
Сяргей. Чым апантаная твая геранія?
Лёся. Палымнай любоўю і палымнай нявясцію.
Сяргей. Ты скоро закончыш?
Лёся. Да раніш...
Сяргей. Ой... (Паўза). Ты дазволіш мне быць тут, побач з табой? Мне так прымяна глядзецца, калі ты працуеш за сталом. Я не буду перашкаджаць, я буду м'яўчаць і хутка засну. Слабасць перамагае мяне. Раскажы пра апантаную. Як зваць яе?
Лёся. Мірыям. Яна любіць Месію глыбокай любоўю, якую нікто з людзей не ўмее любіць яго, але не вядзіць фарысэў, не вядзіць усіх ворагаў свайх. А Месія прабуе ад яе любіць не толькі да яго, але і да ўсіх людзей, і да ўсіх ворагаў Месіі і ўсіх нявясціх. Ён вучыць, што нявясцісць нават да ворага ёсць вялікі грэх. Мірыям прызнаеся яму, што яна не можа любіць ворагаў і што яе нявясцісць да іх тым больш маіне, чым робіцца глыбейшай любоў яе да яго.
Сяргей (залюшчыўшы вочы, схіліўшы галаву на спінку каліма, гаворыць штысат). Так... гавары... я слухаю...
Лёся. Яе нявясцісць маінейшая за яе сілу волі, і Мірыям не можа скрыць сваю нявясцісць перад ворагамі. І перад паргозав смерці яна кідае прыкладзе пару, сіндэр'юву і лютую ватупоўну ворагаў... (Не забывае, што Сяргей спіць; пасля паўмы). І падае пад градам каменя. (Убачыла, што ён спіць, падкадае пад галаву яму падшчы; стоіць, уладваюцца ў твар Сяргея, вычырае ў сабе сякзку; становіцца на калені перад Сяргеем, не спускаючы погляду з яго твару... У бязмысліным роспачы і стукну падохлопаецца, не знаходзіць сабе месца, мітусіцца па пакоі... І, зніскаеца, вадзіцца на крэсла каля стала. Паўза. Павод перамагае сваю роспач. Барэ старонку пазы, перачытае штысат радкі, амаль не памятаючы таго саба, барэцца за паро... І вось ужо забыла пра дзе навокала...).

Лёся. Адпачывайце. Тут буду я і буду прыслухоўвацца — можа ён пакліча.
Яніна. Я вам вельмі ўдзячна і абавязана. Дабранач.
Лёся. Бывайце здаровы.
Яніна выходзіць. Лёся адна. Стаіць задумліва, заламаўшы рукі. Садзіцца за стол, абхаліўшы рукамі галаву ў глыбокім смутку.
Шчы уваходзіць Сяргей, спыняецца каля дзвярэй. Лёся не заўважвае яго.
Сяргей (штысці глядзіць на Лёся; ён коўлы, ледзь стаіць на нагах, трымаючыся за вушак). Прыйшла...
Лёся. Ты ўстаў! Табе трэба ляжаць. Сяргей табе было дрэнна. Ідзі ляж, мой дарагі.
Сяргей. Я хачу пабыць з табою, тут.
Лёся. Але явіюга. Табе трэба ляжаць (вядзе яго да каліма).
Сяргей. Дзякуй, дарогая. Дзякуй. Я не буду доўга перашкаджаць табе, пайду да сябе. Табе трэба таксама адпачыцца, змучылася ты каля мяне.
Лёся. Табе трэба пра сябе думаць.
Сяргей. Я заўсёды ў жыцці я менш за ўсё думаю пра сябе. Я знаю, мне мала засталася...
Лёся (глядзіць яму вачы, плечы, рукі). Не трэба гэтак думаць. Ты будзеш жыць доўга. Вясною я павязу цябе ў Швейцарыю, у санаторыў Давос. Я аднаўлю табе здароўе. Мы яшчэ будзем з табою ішчэлівы. Будзем зноў разам у Ядэ, як тады, тры з паловай года назад. Будзем сустракаць усход сонца за мора, слухаць вечарам аркестр у сады. Так неспадзявана ты пакінуў талы Ялту. Памятаеш?
Сяргей. Трэба было неадкладна вярнуцца сюды, у Мінск. Гэтага патрабавалі справы.
Лёся. Мне здаецца, я здагаваюся пра гэтыя справы. Але не трэба, не кажы мне зараз пра іх. (Пасла паўмы). Усё-ж такі мне нельга не шкавіцца...
Сяргей. Пытайся.
Лёся. Тое, што вы тут арганізоўвалі... Сяргей. З'езд... Першы з'езд партыі...
Лёся. Гэта я даўно знаю. Мяне шкавіць — ён адбываўся дзесяць тут, недалёка ад месца, дзе мы з табой зараз?
Сяргей. Так, недалёка. Зусім блізка асяло... На гэтай самай вуліцы. Ты памятаеш пра гэта?
Лёся. Як можна не памятаць? Выж талы ўпершыню зрабілі спробу адб'янаць сацыял-дэмакратычныя сілы Пешербурга, Масквы, Кіева, іншых гарадоў Расіі ў адзінаўсёрабійскі рух і старыя адзіную партыю, каб знішчыць самаўладства і ісці да свае мэты — сацыялізма.
Сяргей. Ты кажаш — тры з паловай гадзі мінула з таго часу, як мы сустраіліся... Як мала!
Лёся. Але-ж не каеціся шчы.
Сяргей. Бывае ўжо, Лёся, блізка. Як у казцы, як у сне, талы цудоўныя дні ў Ялце над морам. Успамінаеш, як мы разваліліся на берэзе, калі мне трэба было спыніцца ў Мінск? А як спыталі напы сябры на моры ў той прыгожы вечар... Тая песня, здаецца, Лёся, на словы Франка... Забыўся... (Спрабуе спяваць мелодыю, зваціцца, з перадышкамі, бо сілы яму не капае).
Лёся (абняла за шыю Сяргея, паклаа яму на плячо галаву; ціха, амаль штысат гаворыць слоэм песні):
Не забудь, не забудь Юных днів, днів весні... Путь життя, тёмный путь Просияють воню... Золоты снів, тихих втх, Широкі снів і любі, Чистих порівів всіх Не встидяться, не губілі... (Змаючыцца, Паўза).
Лёся. Зараз мы разваліліся са сваёю маладоасцю...
Сяргей. А я разваліцца таксама і я... (Зноў).

Помнік Т. Г. Шчуўчнюку ў Кіеве. Фото М. Мінковіча.

ЗДАБЫТКІ І ТРАДЫЦЫІ НАШАЯ ЛІТАРАТУРЫ

ЭПІЧНАЕ АДЛЮСТРАВАННЕ ЖЫЦЦЯ

Паволь Гісторыі павіны быць у літаратуры.

К. Чорны.

Ужо ў романах «Ідзі, ідзі» К. Чорны спрабуе аздаваць майстэрствам шматліка навага паказу рэалісці ў яе гістарычным развіцці, але толькі ў «Бацькаўшчыне» ён робіць сапраўды значны крок у гэтым напрамку. «Бацькаўшчына» — твор этнапіі ў мастацкім станаўленні выдатнага беларускага раманіста. Іменна тут, падняўшыся ад сапраўднага гістарызма ў асяветленні і раскрыцці жыццёвых з'яў, К. Чорны па-новаму ўбачыў і паказаў галаўнага героя свайго творчасці — чалавека працы. У ранейшых творах асноўным пачуццём, якое выплывае з гэтых герояў у пісьменніка і яго чытача, было спачуванне, горкае ці раласнае, але іменна спачуванне. Леапольд Гушка — герой іншага плана. Ён таксама просты чалавек працы, але праз вобраз яго паказана, раскрыта месца і роля чалавека працы ў гістарычным жыцці. Асноўнае пачуццё, якое выплывае з гэтых вобразаў — горадасць. Пры ўсёй жыццёвай канкрэтнасці свайго вобраза пісьменнік змог новаці яму сапраўдную мнэментальнасць.

Леапольд Гушка рве жыць, каб выбіцца з парабкоўства, каб куніць зямлю, дабівацца падданства, «дадзе сына на вайну і г. д.», а за гэтым гэтым адуваецца дыханне гісторыі — надыход рэвалюцыі, у якой парабак Гушка аяноіць сваё месца. На спачуванне, а павягу, горадасць вылікае гэты герой, адзін з многамільянаў масы тых, каго само жыццё вало на перадавы рубж рэвалюцыі, каго партыя коммуністаў палымала да свайго гістарычнага творчасці.

Леапольд Гушка праходзіць жыццёвыя шляхы, у якім внішне нічога няма нічога выдатнага. Але ён адносіцца да яму тых

А. АДАМОВІЧ

літаратурных герояў, якіх, кажучы словамі Энгельса, «сапраўды адуваюцца прадстаўнікімі п'эных класаў і напрамкаў, а значыць і п'эных ідэй свайго часу, і чаруюць матчы сваіх дзеянняў не ў дробных індывідуальных выпадках, а ў тым гістарычным патоку, які іх нясце». Гэта і робіць Леапольд Гушка — простага, вычынавага беднага-селяніна — фігурай эпічнага плана, фігурай манументальнай.

Гісторыя, яе павены ачуваюцца ў «Бацькаўшчыне» ва ўсім: і ў напрамку сюжэтнага разгортвання, і ў мастацкай біяграфіі герояў, і нават у пейзажы. Збавненне памешчыкаў (прохаж ямаі), прыход новага «гаспадары жыцця» — кулака, капіталіста, абдзіненне сялянства, вайна, рэвалюцыя — усё гэта не проста факт, а тымі рэальнымі фактарамі, што абумоўліваюць лёс герояў твора і ў першую чаргу Леапольда Гушкі як найбольш яркага прадстаўніка народных мас.

У 20—30-я гадзі востра стала пытанне аб гістарычнай перспектыве ў літаратуры. Многія літаратурны алярграфі магчыма сцвярджалі павяржэння мастацкіх палюўкаў на свежых слядах паэзіі. Нельга рабіць шафу з сяргога матэрыялаў, сцвярджаюць яны, затура яна абавязкова пераюсіцца. Сама творчая практыка савецкіх пісьменнікаў абварагла гэты погляд. Іменна на жывым матэрыяле палей грамадзянскай вайны вырас «Шіі Дон», у гучы барыбчы за калектывацкую стваралася першая зінга «Паднятай паліны».

Пачынаючы з «Бацькаўшчыны», не толькі экзальціа, але і асноўны амест твораў у К. Чорнага — гэта звычайна яны бы мастацкі рэжурэ і гістарычны развіцці тых падаей, сучаснікам якіх з'яўляецца

пісьменнік. Такім чынам, праблему «гістарычнай перспектывы» К. Чорны вырашае сваеасабіва: ён як-бы адуствяе ў мінулае, каб абуачыць вытокі і карэнні сучасных падаей. Напрыклад, перш чым паказаць у «Троім пакаленні», які з чалавечка матэрыялу, сапсаванага вжамі «свайны ўсіх супраць усіх» (В. І. Леніна), Комуністычная партыя, увесць лад нашага жыцця ўвучваючы будаўнікоў коммуністычнага грамадства, пісьменнік паказвае ўмовы фармавання натуры ўласніка, малое карціны амаганія з уласніцкім светам.

Равалюка, завяршэнне каліфіт, вырашэнне жыццёвага канфіліту ў «Бацькаўшчыне», «Троім пакаленні», «Любе Лукіняскай», «Пшоухах будучыні» — адначасова сцвярдзэнне немінуцасці гістарычнай перамогі новых, коммуністычных прычынаў жыцця. І іменна гістарычны перамогі. У «Любе Бушмары», у романах «Ідзі, ідзі» таксама перамагае новае ў жыцці. Але ў творах гэтых нама яшчэ выразнага адувавання гістарычнай перспектывы, гістарычнага руху да гэтай перамогі.

Такім чынам, гісторыя ў «Бацькаўшчыне» і наступных буйных творах Чорнага 30-х гадоў — не толькі абавязковы элемент сюжэта, але і тое, што вылікае сабой самую кампазіцую гэтых твораў.

Праблема бацькаўшчыны ў романах вырашаецца на гістарычных з'ялах жыцця нашага народа.

У артыкулах пра драму «Бацькаўшчына» Б. Чорны пісаў:
«Аўтар пачаў па правільным метад дэдаць вытокі творчаму вобразу ў гістарычнай рэалісці і толькі на гэтай рэалісці развіваць рэальную філасофію. Талы і сацыялістычны ідэй будзці па-настацку рэалізавацца ў нацыянальных формах натуральна, а не штучна. Гэта ёсць

аднака сацыялістычнага рэалізма».

Добрае веданне жыцця беларускага народа адуваецца і ў ранейшых творах К. Чорнага: у вобразах беларускіх сялян у «Зямлі», беларускага кулака-хутараніна ў «Лявоне Бушмары», у паказе быту, умоў жыцця і псіхалагічнага складу беларуса, у самой мове твораў К. Чорнага.

У чым пайдуўся К. Чорны над ранейшымі творамі ў «Бацькаўшчыне»?

Лявон Бушмар і Сурвіла — яркі, каларытны вобраз іменна беларускага вясковага капіталіста. Але калі «энатуру» Бушмара пісьменнік тлумачыць толькі ўмовам дзікага хутарскага побыту, то ў «Бацькаўшчыне» кулак Сурвіла — параджэнне самога гістарычнага жыцця. У адрэзненне ад «Лявона Бушмара» ў романах «Бацькаўшчына» адуваецца рух «з глыбіні вжоў». Сурвіла — беларускі вясковы капіталіст, што яшчэ цалуе ручку пану хляб і рад-бы яго аббарць. Ён трохі спыніўся стаць «гаспадаром жыцця», але гэта толькі распавяла яго апетыты, робіць яго асабліва багатым і адносіцца да такіх, як Леапольд Гушка. Ва ўзаемаадносінах Сурвілы і Шыкетнага кулака Мазаветкі таксама «прагавірае» гісторыя. Мазаветкі і Сурвіла — прадстаўнікі нацыянальнай буржуазы, над ім абодвама стаіць прыстаў — «царскі саўлака». Але па традыцыі Мазаветкі глядзіць зыскоку на беларускага кулака, як на «халма», не забывае, што калісьці тут п'эма окая шлахта гаспадарыла. Аднак, калі іх інтарэсы супадаюць, ён вельмі хутка знаходзіць агульную мову з гэтым «халмам».

«Тымчасам кляр парбоўны пакалаў рускаму пару атароў, і Сурвіла, перамякннушы сабе «крэстным знаменнем», загруваў ботамі, выходзячы з царквы. «От мужжж, — палуюць Мазаветкі, — янаві і тут ступіць дзікаліца не ўмее».

— Паце Сурвіла! — гузаўуў ён яго за руку!
— Га?
— Маю да вач літаратэс».

Праме жыццёва-камірэтную біяграфію асноўнага героя Леапольда Гушкі пісьменнік іменна паказаць складаны і гера-

